

ՇՂԹԱՅԱԿԻՐ ՈՐԲՈՒՀԻՆ

Ականատես մը այսպէս պատմեց ինծի.

Վա՛յ այն ազգին որ աշխարհի վրայ անտէր է: Վա՛յ այն ազգին որ իր օձիքը ուրիշի ձեռք տուած է եւ իր որբերը օտարի խնամքին յանձնած:

Լութրաքի (Յունաստան) Ամերիկեան որբանոցը կը գտնուէինք: Թուրքը հայր, մայր, եղբայր խլած էր մեզմէ: Որբանոցին մէջ սրբ ու որբուհի՝ մարգասէր Ամերիկացիներու խնամքին տակ կը պաշտպանուէինք: Օրը երկու անգամ լաւ թէ դէ՛շ ուտելիք մը կը գտնէինք:

Որբ էինք: Հայ ազգին բեկորները: Գլուխնիս ծոած, նոյն խակ աչքերնիս վեր բարձրացնելու անկարող, մեր ցաւը մեր սրտերուն մէջ թաղած, օտար ավերու վրայ, օտար ձեռքերու մէջ էինք: Ստարը միշտ օտար է: Ստարը Հայուն ցաւն է ի հասկնար: Մի՞թէ անխիղճ ծովը, սիրտ, գութ ունի՞, թէ որ ճար ունի՞՝ նաւը մի տար անոր ալիքներուն: Մարդուն սիրտը կրակ կը թափի, աչքերը կը մթաղնին երբ հայ որբը իր ողբը լայ: Ես իմ ազգին մատաղ, որ ամէն զրկանքի, ամէն շարշարանքի եւ ամէն տառապանքի գէժ պայքարելու ուժ կը գտնէ իր մէջ: Որբանոցին մէջ ոչլոտեցանք քոստեցանք, սնունդի պակասութենէն հաւկուր եղանք...: Ու կարծես թէ ամէն ինչ մեր զըլխուն կուգար: Ո՞րն ըսեմ եւ ո՞րը թող տամ: Ով որ որբ եղած է, ան կ'իմանայ որբի մը սիրտը, տկար լեզուն ի՞նչպէս կրնայ սրտի մը ամէն մէկ կսկիծը, ամէն մէկ վէրքը բառով պատմել:

Մարալ մատաղ որբուհիներ մեզի օգնութեան հասան: Ամէն որբ տղայ իրեն համար քոյր մը գտաւ: Ի՞նչ քոյրեր, մէյմէկ աղամանդ: Ճակատագրի ու տառապանքի միակ հաստարթմ ու անձնուէր ընկերուհիներ: Մաքրեցին մեզ, մեր աղտոտ ճերմակեղէնները սիրով լուացին, մեր պատուած հագուստները ուրախութեամբ կարկտեցին: Ի՞նչ չէին ըներ մեզի համար. թող իրենց մէկ որբ եղբայրը հիւանդ ըլլար, մէկ տեղը ցաւէր, մինչեւ ատու պահապան հրեշտակի մը պէս անոր անկողինին քով կ'անցընէին եւ իրենց քրոջական անմեղ խօսքերով կը մխիթարէին: Կը տեսնես որ իրենց ճաշի պտուղը, քանի մը թուղ կամ նարինջ մը, չեն կերած եւ իրենց գրպաններուն մէջ պահած են որպէս զի իրենց մէկ հիւանդ եղբոր տանին: Այսպէս քոյրեր ունէինք ամէն մէկերնիս:

Օր մը, ընկերներով նստած էինք, իրարու սիրտ բացած, կը պատմէինք թէ ինչպէս մեր ծնողները կորսնցուցած ենք: Թէ՛ կը պատմէինք, թէ՛ կուլայինք: Ընկերներէս մին իր մօրը մահը սապէս կը պատմէր: «Երբ աքսոր ելանք, լաւ կը յիշեմ՝ կառքերու վրայ նստած կ'երթայինք, բայց երբ քաղաքէն քիչ մը հեռացանք, Թուրքերը յարձակեցան մեր վրայ — հայրիկս արդէն զինուոր առած էին — ես մօրս հետ էի: Կառքէն վար ինկանք, որովհետեւ կառքին չորս կողմերէն սպրանքները քաշել սկսան: Մայրիկս զրկեց զիս ու ծառի մը տակ տարաւ: Սոսկալի ցուրտ կ'ընէր, հովը այնպէս սաստիկ կը փչէր որ աւիտաներս իրար կը

զարնէին, կզակս վեր վար կ'երթար կուզար: Մայրիկս զիս կուրծքին վրայ սեղմած կը քանար տաքցնել, բայց ի դուր: Յետոյ սկսաւ հագուստները հանել ու ինծի հագուեցնել: Տաքցած էի, քունս տարած էր այդ գիշեր, այդ ցուրտին ու բուքին...

«Առտուն արթնցայ՝ աչքերս բացի, տեսայ որ, մայրս, իմ մայրս, այո՛ իմ մայրս, մեռած երկու ձեռքերը երկինք Առտուծոյ բարձրացուցած կ'ազդեցէր...»

«Մայրիկ» գոչելով վիզը փաթթուեցայ: Առտուած իմ, անշարժ էր: Զէր խօսեր, չէր լսեր իր զաւկին խօսքերը: Օ՛հ, մայրս, իմ մէկ հատիկ մայրս, այդ գիշեր այդ ցուրտին տակ իր զաւկին սիրոյն սառած էր՝ ձեռքերը երկինք բարձրացուցած: Զորիներու կարաւան մը կ'անցնէր: Քիւրտեր էին: Քովս եկան, ծառին տակ փոս մը փորեցին ու մօրս մարմինը հոն թաղեցին: Շատ ստիպեցի որ զիս ալ հետը թաղեն: Մայր մ'ունէի աշխարհի վրայ, ան ալ գացած էր, ալ ինչո՞ւ ապրէի, որո՞ւ համար...»:

Հաղիւ թէ ընկերս իր պատմութիւնը լրացնելու վրայ էր, քանի մը փոքրիկ որբեր, վազելէն լեզունին դուրս ելած, սրտի մորմոքէն խօսելու անկարող, ըսին.

«ՍԻՐԱՆՈՅԵԼ ՇՂԹԱՅԵՑԻՆ ...»

«ԵՐԿԱԹԷ ՍԻՆԵԼ ԿԱՊԵՑԻՆ ...»

«ՎԻՋԷՆ ԱԼ ԹՈՒՂԹ ՄԸ ԿԱՊԵՑԻՆ:

Ինչպէս որ սաստիկ թնդանօթի մը գոռումէն մարդուն ականջները կը խլանան ու քիչ մը ժամանակ կը շուարիս ու գլուխդ կը սկսի դառնալ, աչքերդ կը սեւնան ու խելքդ գլխէդ կը թռչի, ճիշդ այդ տպաւորութիւնը թողուց այս լուրը: Ամենքս ալ ապշած պահ մը իրարու երես նայեցանք:

Արտաշէսը, այն լալն ճակատով, պարթեւ հասակով, արծուի աչքերով, շնորհալի դէմքով հայ կտրիճը, որուն անունը տղաքը Սամսոն դրած էին, որուն երեսը եթէ կրակը քսէի ետ քաշողներէն չէր, կայծակի արագութեամբ վազել սկսաւ:

Ի՞նչ, այդ Ամերիկացիները՝ իր քոյրը, Սիրանոյշը, որբուհիներու ամենէն զեղեցիկը, այն անուշ աղջիկը, որ եթէ իր խնկարոյր բերանը բանար մարդ պիտի ուզէր ոչ ուտել եւ ոչ խմել ու միայն զինքը մտիկ ընել, անոր լոյս աչքերուն ու պայծառ դէմքին զմայլել մնալ, այս երկնային անմեղ հրեշտակը, ի՞նչ քարացած սիրտ պէտք էր ունենային որ չզթայի զարնէին:

Սակայն իրաւ էր, Սիրանոյշը չզթայի զարկած էին ու վիզէն ալ երեք լեզուով, հայերէն, անգլիերէն ու յունարէն գիրերով թուղթ մը կախած էին սա բառերով՝ «ՕՐԷՆՔԻՆ ԱՆՀՆԱԶԱՆԴ ԳՏՆՈՒԵԼՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ՊԱՏՈՒԱՅ»:

Սիրանոյշ, այդ անթառամ ծաղիկը, այդ լուսաթաթախ երեսը որ արեւու պէս կը փայլէր ու վարդի պէս կը բուրէր, այդ հայկական սեւ ու խորունկ աչքերը որ տեսողին հօգին կը վառէին, այդ նուռի նման շրթները... ամենքը, ամենքը սառած էին: Վիզը ծռած թուլցած էր, գլուխը մէկ կողմ հակած ու զանդուր մազերուն կէսը հովը բերած անոր անմեղ երեսը ծածկած էր:

Անցնող դարձող ժողովուրդը կայնած կը դիտէին ՇՂԹԱՅԵՑԻՆ ՈՐԲՈՒՀԻՆ ու զարմացած, բարկութեամբ ականին կրճատելով կը պոռային «Միթէ այս Ամերիկացիները չեն ամչնար, խիղճ, դուք բոլոր բանը չունին որ այսպէս աղջիկ մը կը չզթայեն»:

Իսկ Ամերիկացիները, ինչպէս նաեւ մարգիշուհին՝ անոնց մէջ, պատշգամբ նստած, իր բեւ թէ վարը աւաղակ մը, մարդաստան մը, ոճրագործ մը չզթայած ըլլային ու իր մահափճին ալ վիզէն կախած, հանդարտ սրտով ուրախ դուարթ կը շաղակրատէին:

Իրաւամբ այս Ամերիկացիները տարօրինակ են: Երկու ծայրերը բնաւ իրար չեն համապատասխաներ: Ստեպղինի կը նմանին: Կան Ամերիկացիներ որ հրեշտակէ ալ վեր են, բայց կան Ամերիկացիներ ալ որ սատանայէ ալ վար են:

Ամսի նման Արտաշէս փրթաւ եկաւ ձեռքը աքցան մը բռնած : Ուղղակի Սիրանոյշին քովը վաղեց, չղթաները կտրեց ծովը նետեց ու թեւերուն մէջ առնելով Սիրանոյշը, որ դրեթէ նուազած էր, սկսաւ փախալայելով ըսել... «Ձօրացիր, երեսիդ մեռնիմ, Սիրանոյշ, աչքերդ բաց, Արտաշէսը մեռած, ոսկորները փռած, հող դարձած պէտք է ըլլար որ քու սիրուն մաղիդ մէկ թելին կարենային դալի» :

Մարգիշուհին, վերէն ատիկա առնելով, դաւազանով վար իջաւ ու սկսաւ աջ ու ձախ դարձել՝ բարկութենէն կատղած : Երբ Արտաշէսին քով հասաւ, անոր ալ նոյն բանը փորձեց ու Սիրանոյշը ուղեց ձեռքէն խել . բայց Արտաշէս պատնէջի մը նման իր յաղթ կուրծքը առաջ ցցեց : Մարգիշուհին դաւազանի հարուած մըն ալ անոր իջեցուց : Արտաշէս առաջին անգամ ըլլալով բերանը բացաւ ու ըսաւ . «Դժոխքի ցրդիք, դուք որո՞ւ վրայ այդպէս կատղած էք : Հայր ձայն չի հաներ բսելով պէտք է որ ողջ-սղջ ուտե՞ն դայն, մենք մեր ազգին համար մատաղ եղած ենք արդէն, մեր հօր, մօր, քոյրերու ու եղբայրներու ոսկորները անապատներու մէջ ձերմկած են» : Մարգիշուհին ձեռքէն դաւազանը առնելով ծունկերուն վրայ կոտր կոտր բրաւ ու իր խօսքին մէջ շեշտ մը դնելով աւելցուց . «Օրիորդ, անցէք հեռացէք այստեղէն, որովհետեւ վատութիւն է երիտասարդի մը համար աղջկան վրայ ձեռք վերցնել» : Յետոյ ուրիշ Ամերիկացիներ ալ եկան, տղաներ ու աղջիկներ հաւաքուեցան, բռնցքներ շարժեցան, զլխարկներ սկսան օդին մէջ թռիլ : Տղոց մէջ պահ մը հայկական արիւնը եռաւ սկսաւ : Խոհանոցին մէջ աշխատող մայրիկներն անգամ, ինքզինքնին չկրնալով դապել, սկան Արտաշէսին գոչքը հիւսել . «Մօ՛ տղայ, ո՞ր մօր կաթը ծծեցիր, ո՞ր մէջքը քեզ բերաւ, ո՞ր ձեռքը քեզ գրկեց, ո՞ր բերանը

քեզ օրհնեց, որ այսպիսի հողի ունենաս, այսպէս առիւծի պէս սիրտ ունենաս» :

Հայերը յաղթանալը տարած էին, հայ որուհին ազատուած էր իր չղթաներէն :

Իրրեւ պատիժ տնօրէնութիւնը տղաքը ամբողջ օրը ճաշէ գրկեց : Բայց մեր սիրելի քոյրիկները պզտիկ աղջիկներու զրոպանները տատելիքով լեցուցած դադապոպի մեղի կը դրուէին :

Կուղէինք պատճառը հասկնալ : Արդեօք այսքան զեղանի ու խոնարհ աղջիկ մը այսքան ծանր պատժի արժանի յանցանք մը կրնա՞ն դորձել :

Աղջիկներուն մարզանքը բրած տեղը բացօթեայ էր : Այնպէս որ բոլոր անցորդները, այր ու տղայ, կին ու աղջիկ, նամանաւանդ յոյն ձկնորսները, կուգային մարզանքէն աւելի մեր զեղեցիկ սրբուհիներուն ծոած ելած միջոցներն, կուրծքներն ու ազդրերն իր զխտելու, որովհետեւ մարզանքի մասնաւոր հագուստ չունէին : Սիրանոյշ միշտ առաջին շարքին մէջ կը դրուէր : Կը տեսնէ որ կոխու պէս իրեն կը նային իր մարզանքը չի կատարեր : Ընկերուհիները կը ծռին, կ'ելլեն, ինք ոտքի վրայ կայնած անշարժ կը կենայ, զլուխը առջեւը ծոած : Մարգիշուհին երեսը ապտակ մը կ'իջեցնէ ու կը հրամայէ որ մարզանքը կատարէ : Սիրանոյշ դարձեալ անշարժ կը մնայ : Կրկին կուգայ մարգիշուհին եւ երբ պատճառը կը հարցնէ, Սիրանոյշ հաղիւ լսելի ձայնով մը կը պատասխանէ, «Կ'ամչնամ, Օրիորդ» : Այս անգամ աւելի բարկացած «Մարզանքը լրանալէ վերջ ես քեզի կը ցուցնեմ ինչ ըսել է ամչնալ» կ'ըսէ մարգիշուհին ու Սիրանոյշը չղթայի կը դարձնէ :

ՅՈՎ ՀԱՆ ՉԻԹԵՆԻ